

Az erdei iskola szervezésének általános kérdései

Kovács Nikoletta

Ferencvárosi Általános Iskola és Szakiskola, Budapest

Az iskolán kívüli ismeretszerzés egyik legfontosabb, leghangulatósabb színtere az erdei iskola, ahol megfelelő szervezés mellett a pedagógiai lehetőségek hallatlan mértékben kibővülnek. Elsősorban a megszerzett tudás gyakorlati alkalmazására nyílik élményszerű lehetőségük a gyerekeknek. Ez fontos, új motivációt jelent gyerekeknek és pedagógusnak egyaránt. A tapasztalással szerzett tudás mellett a felhőtlen szórakozás az, ami életre szóló élményekkel gazdagíthatja diákjainkat.

Az alábbi cikkel tábor szervezési írásaink kiegészítésére vállalkozunk, hiszen az erdei iskola szervezése sok területen hasonlít egy tábor megszervezéséhez, vannak azonban specifikus jellemzői. Ezeket foglaljuk össze, ötleteket, tanácsokat adunk.

B
3.1
1

Tartalom	Oldal
1. Az erdei iskola és törvényi háttere	2
2. Tervezési, szervezési feladatok	6
2.1 A pedagógiai cél meghatározása	6
2.2 A szervezés személyi háttere	7
2.3 A táborozó csoport	8
2.4 A helyszín kiválasztása	12
2.5 Utazásszervezés	13
2.6 Az általános napirend összeállítása	14
2.7 A programterv elkészítése	16
2.8 A szülők tájékoztatása	17
2.9 A gyerekek felkészítése	18
3. Tanácsok a lebonyolításhoz	20
4. Értékelés	22
5. Felhasznált és ajánlott irodalom	24

1. Az erdei iskola és törvényi háttere

Mi is az erdei iskola?

A 2001. márciusi Erdei Iskola Műhelysorozaton és Konferencián elfogadott, az Erdei Iskola Program által hivatalosan használatos definíció a következő:

„...Az erdei iskola sajátos, a környezet adottságaira építő nevelés- és tanulásszervezési egység. A szorgalmi időben megvalósuló, egybefüggően többnapos, a szervező oktatási intézmény székhelyétől különböző helyszínű tanulásszervezési mód, amelynek során a tanulás a tanulók aktív, cselekvő, kölcsönösségen alapuló együttműködésére épül. A tanítás tartalmilag és tantervileg egyaránt szorosan és szervesen kapcsolódik a választott helyszín természeti, ember által létesített és szociokulturális környezetéhez. Kiemelkedő nevelési feladata a környezettel harmonikus, egészséges életvezetési képességek fejlesztése és a közösségi tevékenységekhez kötődő szocializáció.”

Az erdei iskola helye az intézmény pedagógiai programjában

Az erdei iskola az intézmény pedagógiai programjának szerves része, a közoktatási törvény¹ (a továbbiakban: Kt.) 48. § (1) bekezdése határozza meg, hogy mit is kell a pedagógiai programnak tartalmaznia. Ugyanezen paragrafus (3) bekezdésében kitér arra is, hogy el kell készíteni az iskola környezeti nevelési programját, amelynek része lehet az erdei iskola is.

48. §

(...)

(3) Az iskola nevelési programjának részeként el kell készíteni az iskola egészségnevelési és környezeti nevelési programját. Az iskolai egészségnevelési programnak tartalmaznia kell az egészségfejlesztéssel összefüggő iskolai feladatokat, beleértve a mindennapi testedzés feladatainak végrehajtását szolgáló programot is. Az iskolai egészségnevelési program elkészítéséhez be kell szerezni az iskola-egészségügyi szolgálat véleményét.

Az 53. § tartalmazza azokat a lehetőségeket (és ezek fajtáit), amelyeket tanórán kívüli nevelés keretében szervezhetünk. Ennek utolsó, e) pontjában találjuk meg a tanulmányi kirándulást, környezeti nevelést.

---

¹ Precizen: 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról, amelyet azóta többször módosítottak. Cikkünkben a 2007 nyarán hatályos törvényből idézünk.

53. §. (1) Az iskola – a tanórai foglalkozások mellett – a tanulók érdeklődése, igényei szerint tanórán kívüli foglalkozásokat szervez.

(2) Tanórán kívüli foglalkozás

- a) a napközis és tanulószobai foglalkozás;
- b) a szakkör, érdeklődési kör, önképzőkör, énekkar, művészeti csoport [a továbbiakban a b) pont alattiak együtt: diákkör];
- c) az iskolai sportkör;
- d) a tanulmányi, szakmai, kulturális verseny, házibajnokságok, iskolák közötti versenyek, bajnokságok, diáknap;
- e) az iskola pedagógiai programjában rögzített, a tanítási órák keretében meg nem valósítható osztály- vagy csoportfoglalkozás, így különösen a tanulmányi kirándulás, környezeti nevelés, a kulturális, illetőleg sportrendezvény.

B
3.1
3

Természetesen erdei iskolát nem csak olyan intézmény szervezhet, amelynek pedagógiai programja tartalmazza ezt a módszert, ha azonban tartalmazza, akkor ezzel az intézmény kötelezettséget vállalt a megvalósításra. Ebben az esetben pedagógusnak, diáknak egyaránt „munkaköri kötelessége” az erdei iskolai részvétel, hiszen így rendelkezik az iskola oktatási-nevelési gyakorlatát meghatározó legmagasabb szintű, a tantestület és a fenntartó által elfogadott, kötelező érvényű jogforrás.

Ki fizeti az erdei iskola költségeit?

A Kt. 114. § (4) bekezdése értelmében, ha az erdei iskola a pedagógiai program része, akkor annak lebonyolítását az oktatási intézmény költségvetésének terhére kell megszervezni, azaz a szülő nem kötelezhető az erdei iskola kifizetésére.

114. §

(...)

(4) Az ingyenes szolgáltatások körében a nevelési program, a pedagógiai program végrehajtásához kapcsolódó, a mindenki számára előírt tananyag megismerését, feldolgozását, a mindennapi testedzést szolgáló, intézményen kívüli kulturális, művészeti, sport- vagy más foglalkozást, kirándulást, erdei iskolát a nevelési-oktatási intézmény költségvetésének terhére lehet megszervezni. Az iskolaszék – annak hiányában az iskolai szülői szervezet (közösség) és az iskolai diákönkormányzat – meghatározhatja azt a legmagasabb összeget, amelyet a nevelési-oktatási intézmény által szervezett, nem ingyenes szolgáltatások körébe tartozó program megvalósításánál nem lehet túllépni.

Az erdei iskola időzítésének szabályai

Az erdei iskola egybefüggően többnapos, és a tanév során, a szorgalmi időszakban valósul meg. Ha ezt úgy szervezzük, hogy a pihenőnap is része, akkor a Kt. 52. § (16) bekezdése értelmében

ben legalább 42 órának el kell telnie a hazaérkezés és az iskolai tanítás kezdete között.

52. §

(...)

(16) Az iskolaszék és az iskolai diákönkormányzat kezdeményezésére, a fenntartó egyetértésével a tanítási hetek – a szombat igénybevételel – hat tanítási nappal is megszervezhetők abban az esetben, ha a tanulók részére legalább negyvenkettő óra megszakítás nélküli heti pihenőidő és az elmaradt heti pihenőnapok igénybevétele – egy vagy több összefüggő tanítási szünetként – a tanítási félév során biztosítható. A fenntartó egyetértésével az iskola igazgatója – az elmaradt heti pihenőnapok igénybevételenek biztosítása nélkül is – elrendelheti a hat tanítási naphól álló tanítási hét megszervezését (...)

Az intézmény feladatai, döntési helyzetei

Mivel az erdei iskola tulajdonképpen egy nem hagyományos tanulásszervezési mód, ezért minden iskolai jogszabály érvényes erre az időszakra is (gyermek hiányzása, munkaidő számítás, osztálynapló vezetése...). A szervező intézmény számára a mindennapoktól eltérő feladatokat ró. Tisztázni kell már a tanév elején, hogy mely osztályok mennek erdei iskolába, mely pedagógusokkal, milyen időszakban. Ha több osztályt érint, az iskolavezetésnek el kell döntenie, hogy azok egy időben, vagy különböző időszakokban történjenek-e. Meg kell oldani a hiányzó pedagógusok helyettesítését, az erdei iskolából valami oknál fogva kimaradó gyermekek foglalkoztatását, a pedagógusok többletmunkájának kifizetését.

A szülők és a tanulók jogai

A szülőknek joga, hogy megismerje az iskola pedagógiai programját, igényelje a változatos nevelési-oktatási módszereket, igényelje gyermeke számára a pedagógiai programban foglaltakat. Ezért fontos a szülők teljes körű, korrekt tájékoztatása. Mindezt a Kt. 13. és 14. paragrafus tartalmazza.

13. §

(3) A szülő joga igényelni, hogy az óvoda a nevelési programjában és tevékenységében, az iskola és kollégium pedagógiai programjában és tevékenységében a tájékoztatást és az ismereteket tárgyilagosan és többoldalú módon közvetítse, továbbá hogy az állami, illetve önkormányzati nevelési-oktatási intézményben a hit- és vallásoktatást lehetővé tegyék.

14. §. (1) A szülő joga különösen, hogy

- a) megismerje a nevelési-oktatási intézmény nevelési, illetve pedagógiai programját, házirendjét, tájékoztatást kapjon az abban foglaltakról,
(...)

- d) a nevelési-oktatási intézmény által meghatározott feltételek mellett kérje, hogy gyermeke a nem kötelező foglalkozásokat igénybe vehesse, illetve ilyen foglalkozás megszervezését kezdeményezze,
- e) a nevelési-oktatási intézmény vezetője vagy a pedagógus hozzájárulásával részt vegyen a foglalkozásokon, (...)

A tanulóknak joga van az erdei iskolai részvételhez ugyanúgy, mint a tanítási órákon való részvételhez. Ha a pedagógusközösség úgy dönt, hogy nem viszi el a diákot, csak igen nyomós indok alapján határozzon így. Ne legyen ez a döntés egy hirtelen felindulás következménye. Az erdei iskola nem jutalomkirándulás, hanem a szorgalmi időben megvalósuló, a tananyagot nem hagyományos módszerekkel elsajátító tanulásszervezési egység, amely a nevelőtestület által elfogadott pedagógiai program része. Ezt érdemes tisztázni a szülőkkel, gyermekekkel és pedagógusokkal egyaránt.

Ne büntessünk gyereket azzal, hogy kizárjuk az erdei iskolából, egy nevelési helyzetből, a közösséghez való tartozás megtapasztalásából, bizalmi kapcsolatok kialakításából, az iskolában nem használatos kompetenciáinak, készségeinek, adottságainak megmutatási lehetőségétől! Ettől nem fog „jobban” viselkedni, társai visszatértével a gyermek még dühösebb, ingerültebb, agresszívebb vagy magába fordulóbb lesz, s külön feladatot jelent a csoportba való újbóli beilleszkedése.

Természetesen az lenne az ideális, ha az osztály minden tagja részt tudna venni az erdei iskolában. Előfordul azonban, hogy egy-egy gyermek kimarad. Ennek oka sokféle lehet. Ha önhibáján kívül nem tud ott lenni (például egészségügyi okok miatt), tanácskozzunk a szülővel, hátha fokozott gondoskodásunk, figyelmünk mellett mégis részt vehet. Ha anyagi okai vannak a kimaradásnak, keressünk támogatókat (alapítvány, szülők...).

A pedagógusok feladata, hogy minél jobban megpróbálják a hiányzó gyermeket is bevonni a folyamatba. A tábor során a gyerekek írhatnak neki naplót, felhívhatják telefonon, vihetnek neki ajándékot. Visszaérkezve vonjuk be őt is az értékelésbe, a kiállítás elkészítésébe (készíthet például riportot az erdei iskolában részt vevőkkel, lehet az erdei iskolai újság szerkesztője). Hallgassuk meg az ő egyhetes élményeit, érzéseit, gondolatait a táborral kapcsolatosan. Esetleg egy újabb, egynapos kirándulással támogathatjuk abban, hogy ne érezze magát a közösségen kívülnek.

2. Tervezési, szervezési feladatok

Az erdei iskola és egy hagyományos tábor szervezési feladatai nagyrészt megegyeznek, így az alábbiakban kizárólag az erdei iskolához kapcsolódó speciális teendőkre térünk ki.¹

2.1 A pedagógiai cél meghatározása

„...az erdei iskola a szervező intézmény nevelési gyakorlatának megtervezett eleme. Nem öncélú, nem ötletszerű, s nem egyes pedagógusok ambíciója alapján szervezik. A nevelőtestület döntése nyomán, a pedagógiai programban elfogadott és jóváhagyott pedagógiai alapelveknek megfelelően, valamely meghatározott nevelési cél megvalósítása érdekében végzik.”²

Mielőtt az erdei iskola tervezésével és szervezésével kezdenénk foglalkozni, érdemes egyeztetnünk az intézményen belül kollégáinkkal, hogy ez a hagyományos tanórai tanulásszervezési módotól eltérő forma az intézményünk pedagógiai programjában milyen nevelési célokhoz kapcsolódik. A célok kitűzését megkönnyítheti az alábbi három terület végiggondolása:

- környezeti nevelés (ismeretátadás, gyakorlati képességek fejlesztése, attitűdformálás)
- az adott évfolyam(ok)nak megfelelő tantárgyi, tantárgyközi követelmények
- egyéb területek (közösségfejlesztés, személyiségfejlesztés, egészségnevelés)

A program kialakítása ne legyen öncélú, rendeljük azt alá pedagógiai célok megvalósításának. Ehhez kell – lehetőleg az osztályban tanító valamennyi kolléga segítségével – alaposan átgondolni, részletesen elemezni a pedagógiai programban rögzített céljaink megvalósulásának állását, a csoport fejlettségi szintjét, a szükséges egyéni és közösségi fejlesztési területeket. Ha ezeket sikerül feltérképezni, akkor van lehetőségünk a csoport igényeinek leginkább megfelelő program összeállítására.

1 Az általános szervezési tudnivalókról részletes tájékoztatást nyújt a Szabadidő-kalauz *Gyere velünk táborozni!* (B 2.1) című írása. Az erdei iskola előkészítéséhez és lebonyolításához ajánljuk még a *Higiéncia, baleset-megelőzés, biztonság a táborban* (D 3.2) című cikk tanulmányozását is.

2 Kosztolányi Istvánné (szerk.): *Az erdei iskola hasznos könyve*

Példa egy 1–2. évfolyamos erdei iskola nevelési-oktatási célrendszerére

A környezeti nevelés területén

- az észlelés, érzékelés fejlesztése
- a természeti környezet szeretetére nevelés
- az állatok és növények felismerése
- a tapasztalatok összegyűjtése

Az évfolyam tantárgyi követelményeinek megfelelően

- Matematika:
  - a mérés és a mennyiség fogalmának fejlesztése
  - a számfogalom bővítése
  - matematikai műveletek végzése a helyszínhez kapcsolódóan
  - szöveges feladatok értelmezése
- Környezetismeret:
  - háziállatok felismerése
  - kerti növények felismerése
  - a kertgazdálkodás fogalma
  - a ház körüli munkák megismerése
  - bepillantás egy falu életébe
- Magyar nyelv és irodalom:
  - szókincsfejlesztés
  - a kommunikációs készség fejlesztése

B
3.1
7

Egyéb területeken

- toleranciára nevelés
- a személyes higiénéért biztosító szokásrendszer megerősítése, kialakítása
- napirendhez szoktatás
- önállóságra nevelés

2.2 A szervezés személyi háttere

Ki szervezze meg az erdei iskolát?

Ha az iskola pedagógiai programjának része az erdei iskola, időpontját, szervezésének állomásait előre rögzíteni kell. Egy jó program megszervezéséhez szükséges egy főszervező kiválasztása. Az iskolák többségében az osztályfőnök az, aki felvállalja ezt a feladatot, de lehet ez szaktanár, szabadidő-szervező is. A szabadidő-szervező szerepe elsősorban az előkészületek, a tervezés, szervezés időszakában jelentős. Nála találhatóak meg az információk, a prospektusok, több időt (munkaidejének jelentős részét) tud szánni a busz, vonat megrendelésére, a helyszín ne-

vezetességeinek felkutatására, de semmiképpen sem csak az ő felelőssége az erdei iskola megszervezése. A jó csapatmunka, az együttműködés a siker alapja.

A munkatársak felkérése

Az iskola bármely dolgozójának – a konyhásnénitől, a gyermekvédelmi felelősön át, a felső tagozatos magyartanárig – részvétele hasznos lehet egy erdei iskolában, ha illeszkedik a célokhoz. Ha a tábor céljai között szerepel az önfenntartás, hívjuk el magunkkal a konyhásnénit, ha az iskolai közösségépítés a célunk, kérjük meg az iskola pszichológusát, ha történelmi események helyszínére utazunk, a történelemtanár meghívása jó ötlet lehet.

Egy másik szempont, ha az alapján választunk munkatársat, hogy ki tanít a legtöbbet az osztályunkban. Fontos az is, hogy olyan munkatárssal menjünk erdei iskolába, akivel együtt tudunk dolgozni, mert megnehezítheti a feladatainkat, ha a vezetők közötti konfliktusokkal, értékrendi különbségekkel kell megküzdenünk nap mint nap. Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy a gyerekek szeressék meghívott segítőnket.

Rendszeresen felmerülő kérdés, hogy hány felnőtt legyen jelen az erdei iskolában. Természetesen ez függ a gyermekek létszámától, életkorától, a csoport speciális tulajdonságaitól. Véleményünk szerint **egy osztály 4-5 napos táboroztatásához legalább 3 felnőtt állandó jelenléte szükséges.** (Ez nem jelent feltétlenül 3 pedagógust! Egyikük lehet technikai dolgozó, szülő is, 18 éven felüli idősebb testvér vagy akár egy energikus nagymama.) Tudjuk, hogy ez a szervező intézményre mekkora terheket ró (helyettesítés, ügyeleti díj), de az iskolavezetésnek is tudomásul kell venni, hogy ez így biztonságos. Sajnos bármikor megtörténhet, hogy egy rosszullet, baleset következtében egy felnőtt nem tartózkodik a helyszínen. Még veszélyesebb az a helyzet, amikor az egyik felnőtt lesz beteg, s a beteg elszállításakor már két felnőttnek kellene elhagynia a tábor területét. Ez kétszemélyes stáb esetén áthidalhatatlan nehézséget jelenthet.¹

2.3 A táborozó csoport

„... [az erdei iskola] Kiemelkedő nevelési feladata a környezettel harmonikus, egészséges életvezetési képességek fejlesztése és a közösségi tevékenységekhez kötődő szocializáció.”

1 A gyakorlat elsősorban azt mutatja, hogy két pedagógus van jelen. Ez elfogadható, de alapszabály, hogy soha, semmilyen körülmények között nem szabad egyedül elindulni egy ilyen program megvalósítására!

Az erdei iskola általában 5 napos, tábor jellegű program, de míg a nyári táborban az iskola különböző osztályainak különböző tanulói, addig **az erdei iskolában többnyire egy osztály tagjai vesznek részt.** Az együttlét a közösségépítés elengedhetetlen része, s mivel egy közösség önmagától nehezen alakul ki, gondoskodnunk kell az építéséről. Az egyetlen osztály jelenléte megkönnyíti és meg is nehezíti a feladatainkat. Könnyebb, hiszen már ismerjük az erőviszonyokat, a csoporton belüli szerepek valószínűleg már kialakultak, tudjuk, hol számíthatunk konfliktusokra. Másrészt az osztályt mint közösséget; az egyént mint a közösség tagját nehezebb kihívások elé kell állítanunk. (Például a vezető szerepű gyermek néhány órára legyen „szorgos hangya”, a gyengébbek kapjanak fontos szerepet, mutassuk meg az ő kiemelkedő adottságait is.) Ha célként tűzzük ki a csoport közösségének fejlesztését, a csoportalakítást, akkor azt tudatosan, előre átgondoltan kell megvalósítanunk. Az alábbiakban ehhez nyújtunk segítséget.

A közösségi szintek Tuckman-féle modellje

A csoport előzetes megfigyelésének, a csoport aktuális állapotának megfelelően érdemes tervezni a programokat, tevékenységeket, vezetői szerepünket. Az alábbiakban *Tuckman* (1965) modelljét használjuk fel a praktikus feladatok és vezetői szerepek rendszerezéséhez. Tuckman 4 csoportszintet állapít meg:

- **A formálódás időszaka.** A csoport tagjaira a visszafogottság, a bizalmatlanság, egymás megfigyelésének igénye a jellemző. A csoport bizonytalan és manipulálható. A résztvevők valódi érzéseiket eltitkolják, a rokon- és ellenszenvviszonyok lassan alakulnak. A tagok a vezetőtől várnak irányítást és támogatást, rajta keresztül kapcsolódnak egymáshoz is.
- **A vihar időszaka.** Elsősorban a negatív érzelmek törnek felszínre. Egymás után nyilatkoznak meg a szervezet tagjai, és állnak egyik vagy másik oldalra. Két pólus figyelhető meg a csoportszerkezetben. Bírálják a vezetőt, a fennálló kereteket és körülményeket. Egység először – és gyakran – a formális vezető ellenében jön létre, ennek következtében csökken a csoporttagok közötti harc.
- **A normálódás időszaka.** A csoport belső egyensúlyát keresi. A résztvevők aktivitása növekszik, fokozatosan kialakul a csoportközvélemény, a csoport meghatározza feladatait, céljait. Szokásokat és normákat alapoznak meg. A vezető feladata a munka koordinálása, egymás elfogadásának és a csoportnorma kialakulásának előmozdítása.

- **A teljesítés időszaka.** A csoport gyakorlatot szerez a problémák leküzdésében, az egyéni képességek, erőforrások célszerű felhasználásában. Kialakul a csoportidentitás, a „mi-tudat”. A tagok képesek érzékelni és megbecsülni egymás értékes, de különböző tulajdonságait. A kapcsolatok fesztelenek, a személyes ellentéteket gyorsan feloldják. A megújító, fejlesztő külső hatásokat nyílt rendszerként fogadja a csoport, és felerősítve, adaptálva beépíti saját működésébe.

Ha a csoport a kezdeti, formálódási időszakban van, engedjük, hogy ismerkedjenek, kezdeményezzenek kommunikációt egymással. Napközben és este is játszunk ismerkedési és kommunikációs játékokat, amelyekből minél többet megtudhatnak egymásról. A napi feladatokra, munkákra kialakított kisebb csoportok mindig változó összetételűek legyenek, ezzel is segítsük az interakciókat. Mint a csoport vezetői, legyünk egyértelműek, irányítsuk őket pontos, határozott utasításokkal. A csoportmunka értékelésénél minden alkalommal térjünk ki a gyerekek egymás közötti kommunikációjára, természetesen a pozitív példákat emlegetve. Folyamatosan figyeljük a csoport tagjait, a csoportdinamikát, készítsünk jegyzeteket.

Ha a csoport a vihar időszakában indul neki az erdei iskolának, számíthatunk arra, hogy nem lesznek könnyűek a nappalok és az éjszakák. Ebben az esetben a szakmai program kialakítása mellett készüljünk fel a legcélravezetőbb konfliktuskezelési technikákból is. Érdemes végiggondolni az alábbi kérdéseket:

- Mit engedünk meg, és mit nem?
- Hogyan oldjuk meg a konfliktust? (egyéni beszélgetések, csoportos problémamegoldás...)
- Ki vezeti a konfliktus megoldását?
- Hol történik a megbeszélés? (nyugodt, külső ingerekben szegény környezet szükséges)
- Mi a menete a megbeszélésnek?
- Mik a lehetséges következmények?

Tartsuk szem előtt, hogy egy-egy konfliktus nem a pedagógusok bosszantására robban ki, hanem egymás közötti nézeteltérések rendezésére. Feladatunk a társadalomban elfogadott konfliktuskezelési technikák megtanítása. A legjobb, ha a megoldásokat ők alkotják meg, hajtják végre, mi csak segítsük, és terelgessük a normális mederbe a folyamatot. Fontos, hogy tudjuk, mi vagyunk a vezetők, **nem engedhetjük meg, hogy bárki is kellemtelen, kínos vagy megalázó helyzetbe kerüljön, még akkor sem, ha a csoport ezt el is fogadná, akarná is.** Ezt fontos a csoporttal előre tisztázni.

A foglalkozások közé építsünk be különféle versenyeket, amelyekben megmérethetik magukat a gyerekek. Figyeljünk a versenyek összeállításánál, ne csak egyféle képességre építsünk, legyenek ezek a versenyek sokfélék (sport, szellemi, olvasási, rendrakás, főzés, cipőtakarítás, szónoklatok, drámajátékok...)

A normálódás időszakában már sokkal könnyebb feladatunk van. A gyerekek megvívta harcaikat, kezdenek megnyugodni, még van egy-két konfliktus, de újra lehet értelmezni az értékeket, szabályokat, normákat, az alapelveket, amely szerint jó nekik együttélni. Vezetőként támogassunk minden olyan pillanatot, ahol apró jelét látjuk a bizalomnak, a csapat együttműködésének. Adhatunk együttműködési és problémamegoldó feladatokat, majd minden feladat megoldása után őszintén beszéljünk a csoport működéséről, a csoportban kialakult szerepekről, arról, hogyan lehet javítani a problémamegoldásukon, kríziskezelésükön, kommunikációjukon. Ebben az időszakban az együttműködés a legjobb vezetői szerep, bátorítás a részvételre, a nyílt kommunikációra, a különböző nézőpontok kinyilvánítására.

A csoport a teljesítés időszakában már képes önálló munkát végezni, tagjai magas szinten teljesítenek. Mint vezetők, leginkább már értékelőként, esetleg segítőként vagyunk a folyamatban. Alapvetően a csoport tagjai alakítják, oldják meg a kapott, olykor egészen nagy kihívást jelentő feladatot. Ha az az ő képességeikhez van mérve, szükségtelen a pedagógusnak meghatározni a sikerhez vezető lépcsőfokokat. Hagyjuk a kreativitásukat, csapatszemléletüket kibontakoztatni. A pedagógus legfontosabb szerepe az, hogy motiválttá tudja tenni a csapatot, s ezt szinten tudja tartani. A meglévő, kialakult csapatszemlélet nem elegendő az alkotáshoz, ahhoz szükséges az elkötelezettség is a kitűzött cél elérése érdekében.

Ha a fenti szempontokat figyelembe vesszük az erdei iskola programjának kialakításánál, könnyebb lesz végigcsinálni azt az öt napot. Ha elfogadjuk az éppen aktuális csoportidőszakot (és nem csak egyszerűen beletörődünk), akkor nem esünk kétségbe azoktól a helyzetektől (például: pillanatok alatt kialakuló konfliktusok; váratlan, önálló feladatmegoldások), amelyek az aktuális csoportidőszakot jellemzik. A csoport állapotának megfelelő tevékenységeket iktassunk be a közösség mindennapi életébe. A hangsúly mindig az előrelépésen van, a cél az legyen, hogy a gyerekcsoport eljusson a teljesítés időszakába.

2.4 A helyszín kiválasztása

„...Az erdei iskola sajátos, a környezet adottságaira építő nevelés- és tanulásszervezési egység...”

Definíciónk e részlete alapján az előkészítés egyik sarokpontja a helyszín kiválasztása. Céljaink megvalósításra alkalmas tárgyi feltételeket kell találnunk, ezért fontos, hogy ne csupán az anyagi szempontok érvényesüljenek a helyszín kiválasztásánál! Mielőtt hozzákezdenénk a helyszínereséshez, érdemes az alábbi szempontokat végiggondolni, kollégáinkkal egyeztetni:

- Mik az erdei iskola céljai? Milyen környezetbe szeretnénk eljutni? (erdő, síkság, vízpart, tanya, falu, kisváros, nagyváros)
- Az ország mely területe a legmegfelelőbb?
- Lakóközösségben (községen belül), vagy a civilizációtól távol, csak magunk szeretnénk lenni?
- Igénylünk étkeztetést, vagy önellátók leszünk?
- Mivel és mennyit kell utazni a helyszínig, szükséges-e, hogy autóval elérhető legyen?
- Fűthető legyen-e a szálláshely? (Ez az őszi és téli időszakban különösen fontos szempont.)
- Olyan helyre kívánunk menni, ahol nyújtanak erdei iskolához kapcsolódó szolgáltatást, programokat, vagy teljes egészében magunk biztosítjuk ezt a gyermekek számára?

Az iménti kérdésekre adott válaszaink alapján hozzá is kezdhethetünk a részletes kereséshez akár prospektusokban, szóró- és reklámanyagokban, akár az interneten. A különböző honlapokon rengeteg szálláslehetőségre bukkanhatunk. Elvileg meg is lehet rendelni a szálláshelyet anélkül, hogy személyesen látnánk – de mindenkit óva intünk ettől!

Az írásbeli megrendelés, az internetes honlap nem helyettesítheti a személyes kommunikációt. **Elengedhetetlen, hogy az erdei iskolát szervező pedagógus (illetve pedagógusok) előzetes telefonos egyeztetés után személyesen megtekintse a helyszínt** konkrét kérdésekkel felkészülve.

Érhetnek bennünket meglepetések! Ezért, ha ismeretlen helyet választunk, csak a helyszínen dönthetjük el, megfelel-e a táborhely az igényeinknek.

Néhány megfigyelési szempont a helyszín bejárására:

- a hálólhelyiségek száma (vegyük figyelembe a nemek arányát, a gyerekek összeférhetőségét, a pedagógusok létszámát)
- a helyiségek nagysága
- a szobák elhelyezkedése

- a WC-k és fürdők létszámarányos mennyisége, felszereltsége, higiéniai állapota
- van-e közös helyiség, és mire használhatjuk (foglalkoztató előadás, vetítés, csoportos feladatok végzése, dramatikus gyakorlatok, közösségi játékok)
- az étkező mérete, felszereltsége (ez lehet azonos a közös helyiséggel)
- a konyha, melegítőkonyha felszereltsége, kapacitása
- a foglalkoztató, amely alkalmas a gyűjtemények kiállítására, kézműves-foglalkozások, rossz idő esetén a közös programok megtartására
- van-e zárt, körülhatárolt kert, udvar, illetve mező, sportpálya (sportolásra, szabadtéri játékokra alkalmas terület, tűzrakó hely, esetleg játszótér), és mennyire biztonságos?
- a bútorzat jellemzői (lehetőleg legyen mobil és átrendezhető)
- van-e térerő a mobiltelefonokhoz

Érdeemes megfigyelni a közvetett környezetben a következőket:

- Milyen esőnapra van lehetőség?
- Eső esetén autóval járható-e a helyszín?
- Hol van a legközelebbi ügyeletes orvos, kórház, gyógyszertár?
- Milyen messze van a legközelebbi lakott település, bolt, büfé, szórakozóhely?

2.5 Utazásszervezés

Még a program megtervezése előtt döntsünk az utazás módjáról. Egyrészt a helyszínt tartó, másrészt a helyi utazásokat kell gondosan megterveznünk. Mérlegeljük, hogy vonattal vagy busszal, különjáratral vagy menetrend szerinti járatral utazzunk-e.

Ha az iskola költségvetéséből vagy pályázati pénzből utazunk, akkor azt számlával kell igazolnunk. Nehézséget jelenthet a számla igénylésekor, ha menetrend szerinti járatok mellett döntünk. Tudnunk kell előre, hogy **mind a MÁV, mind a Volán csak magánszemélyeknek (gyerekenként) adhat ki kedvezményes jegyről áfás számlát.**

Praktikus tanács

- A jegyeket váltsuk meg előre, mert ez hosszabb időt vesz igénybe, ne várjon az egész csoport türelmetlenül a hátunk mögött.
- A gyermek nevére kiállított számlához szükséges a tanulók lakcíme, ezeket gyűjtsük be előre.

- Nagyobb létszámú csoport esetén javasoljuk a különjárat megrendelését.

A fogyasztói árkiegészítésről szóló 2003. évi LXXXVII. törvény (röviden: Fát.) 9. §-ának (4) bekezdésében kapott felhatalmazás alapján a kormány a következőket rendeli el:

1. §

(3) Az e rendelet szerinti utazási kedvezmények igénybevételére – a (4) bekezdésben meghatározott kivétellel – kizárólag természetes személyek jogosultak.

(4) A nevelési-oktatási intézmények a saját tanulóik részére az intézmény által kiállított, a Fát. 4. §-ának (3) bekezdésében meghatározott feltételek meglétét igazoló nyilatkozat alapján vásárolhatnak kedvezményes bérletet.

(5) Az utazási kedvezmény csak egy jogcímen vehető igénybe.

4. §

(3) Nem vehető igénybe fogyasztói árkiegészítés a jogi személyek és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek által vásárolt jegyek, bérletek és a hatósági áras különjáratú autóbusz-forgalom után. A nevelési-oktatási intézmények saját tanulóik részére történő vásárlásainál az alábbi esetekben vehető igénybe az árkiegészítés:

a) a hatósági áras különjáratú autóbusz-forgalom után;

b) ha az adott településen vagy a településhez tartozó külterületi lakott helyen alapfokú tanintézet nem működik, akkor a körzetileg illetékes oktatási intézmény telephelye és a diák lakóhelye közötti útvonalra szóló bérlet után a tanulmányi időszakban (szeptember–június hónapokban);

c) gyermekotthonok jegy- és bérletvásárlásai után.

2.6 Az általános napirend összeállítása

A pontos előre meghatározott napirend, időrend biztonságot nyújt, biztosítja az érthető, betartható kereteket a gyermek életében. Ennek itt csak néhány sajátos mozzanatára térünk ki röviden; a rögzített, teljes napirendnek ennél természetesen jóval több elemet kell tartalmaznia (például közösségi foglalkozások, étkezések, csendes pihenő, takarodó).¹

Az ébresztő

Az ébresztő időpontját nehéz meghatározni. Valószínű, hogy az első reggelen lesznek olyanok, akik már hajnalban csiripelnek, meg olyanok is, akik nehezebben ébrednek. Érdemes őket hagyni, hogy teljesen normális ritmusukban ébredjenek. Ha ezt nem

¹ A Higiéncia, baleset-megelőzés, biztonság a táborban (D 3.2) című cikk részletesen kitér a napirend szerepére, egyes részeinek bemutatására.

tehetjük, mert időre van reggeli, vagy menni kell valahová, akkor kedvesen, mosolygósan, apró érintésekkel ébresszük fel őket. Halk zenére, mosolyra ébredő gyerekeknek biztosan jól indul a napjuk. Kerüljük a tréfásnak gondolt otrombaságokat, durvaságokat és az agresszív, sokkoló, stresszes megoldásokat!

Mi történjen a korán kelőkkel? Beszéljük meg velük, miért kérjük tőlük, hogy ne hangoskodjanak, kérdezzük meg, milyen csendes elfoglaltság érdekelné őket. Esetleg kint focizhatnak, társasjátékozhatnak, segíthetnek a konyhán. Ha van korán kelő kollégánk, kérjük a segítségét. Tapasztalataink szerint korán kelő gyerek általában az első két reggelen van, aztán megszokják a helyszínt, elfáradnak annyira, hogy nem ébrednek fel hajnalban.

Mi történjen a későn kelő gyermekkel? A gyerekek fel fogják ébreszteni egymást, de azért előre állapodjunk meg a legkésőbbi időpontban, amikor végérvényesen ki kell kelni az ágyból. Sajnos ezt betartatni az öt nap előrehaladtával egyre nehezebb. A gyerekek fáradtabbak, nyűgösebbek, egyre nehezebben ébrednek. Ha ezzel nehézségeink támadnak, hirdethetünk „koránkelő-akciókat”: Választunk egy nagy motiváló erővel bíró dolgot, ami miatt szívesebben felkelnek, például aki reggel 8-kor felkel, az a reggelihez kap egy szelet csokoládét, vagy a következő fagyiját fél áron veheti meg.

Reggeli pakolás

A reggeli készülődés, pakolás, takarítás mindig nehéz és fáradtságos munka, különösen az erdei iskola 5 napja alatt. Mégis oda kell figyelni a rendre, tisztaságra, ez a gyerekek számára is megteremti a biztonság, az otthonosság érzését. Ezek a reggeli alkalmak életvezetési, háztartástani ismeretek elsajátítására is lehetőséget adnak. Segítsünk azoknak a gyerekeknek, akik gyakorlatlanok ebben, ne türelmetlenkedjünk velük csak azért, mert nem tudják összehajtani a ruhájukat, vagy fordítva fogják a felmosót. Legyünk türelmesek, s a hét végére már egyedül is el tudják végezni a feladatot. Lesznek olyan gyerekek is, akik otthon is aktívan részt vesznek a házimunkában. Emeljük ki ügyességüket a többiek előtt, segítsék ők is társaikat (fontos tisztázni velük, hogy nem megoldani kell a feladatot a többiek helyett). Ha hazaértünk az erdei iskolából, meséljünk ezekről is a szülőknek.

Értékelések, beszélgetések

Az étkezések előtt vagy után, amikor az összes gyerek együtt van, tartsunk közös megbeszéléseket. Értékeljük az előző beszélgetés óta eltelt időszakot a program, a feladatok teljesítése, a tábor idejére kitűzött célok, illetve a szabályok betartásának tükrében. Beszéljük meg a következő időszak programját, feladatait, céljait, idézzük fel a szabályokat. Minél pontosabban, a gyermekek számára érthetőbben ismertetjük az aznapi programot, annál inkább biztonságban érzik magukat, és annál kevesebb lehetőség van a konfliktusokra, a vitára.

A nap zárása

A lefekvés előtti napzáró ceremónia a tűz mellett hangulatos és fontos része a napnak. Egy-egy irányított kérdéssel (Mi volt a legjobb ma? Mit tanultál? Milyen érzéseid voltak a mai napon? Volt-e olyan, amikor rácsodálkoztál valamire? Ha igen, mikor és miért?) zárhatjuk le az eseménydús napot. A záró beszélgetés alapvető szabálya, hogy nem minősítjük a másikat, nem reagálunk a másik mondandójára, csak meghallgatjuk, befogadjuk azt.

2.7 A programterv elkészítése

Jelenleg már működnek olyan komplett erdei iskolai programok, amelyek a legkülönbözőbb tevékenységeket biztosítják csoportunknak. Megvásárolhatunk akár egy egyhetes erdei iskolai programot a szolgáltatótól, vagy kiválaszthatjuk a kínált tevékenységek közül a magunk által megtervezett egy héthez a legmegfelelőbbeket. A mindennapokat mi alakítjuk, nem kell mindig mindenben részt vennie az egész csoportnak, amit az erdei iskola szolgáltat, kínál számunkra. Inkább adjunk lehetőséget az elmélyülésre, mint a felszínes információk megszerzésére.

A kész erdei iskolai programok igénybevétele esetén is gondoskodniuk kell a pedagógusoknak a diákjaik szabadidős, esti programjairól, hiszen alapszabály: az unatkozó gyermek veszélyben van, mert kiszámíthatatlan, hogy unalmában milyen tevékenységbe fog.

Projekthét vagy kerettörténet

Tapasztalataink azt mutatják, hogy az erdei iskolai programokat is érdemes valamiféle kerettörténetbe ágyazni. Egyrészt a gyerekek motiváltságában, aktivizálásában sokat segíthet, másrészt a megszerzett tudást rendszerezi. A kerettörténet kapcsolódhat a helyszínhez (például visegrádi lovagok, mátrai betyárok), tan-

tárgyhoz (őskor, honfoglalás, olimpia, természetvédelmi kutatócsoport...), de akár egy-egy fogalomhoz, témához is (víz, levegő...). Véleményünk szerint a pedagógusok előzetes munkáját is megkönnyíti, ha konkrét témához kapcsolják a gondolataikat. A témát – mint minden fontos információt – érdemes megosztani a szülőkkel. Lesznek olyan szülők, akik felkészítik gyermekeiket, s ezzel segítik a mi munkánkat is.

A rendezvény-forgatókönyv megalkotása

A tervezési időszak végére készüljön el erdei iskolánk forgatókönyve, ütemtervvel, felelősökkel. A szervezésnek két markánsan különböző része van. Egyrészt a **logisztikai teendők**: utazás, pénzkezelés, szülők tájékoztatása, bepakolás... Másrészt a programmal kapcsolatos **részletes forgatókönyv elkészítése** ugyancsak felelősökkel, kelléklisákkal. A forgatókönyv pontjai mellé mindig írjunk határidőket. Készítsünk ütemtervet, amellyel megkönnyítjük kis csapatunk munkáját.

Ha több osztály egy időben, azonos helyszínre megy, akkor meg kell tervezni a közös programokat, ki kell jelölni a vezetőséget, aki felelős a tábor egészének pénzügyi, szervezési feladataiért. Előre meg kell tervezni, hogy lesznek-e évfolyamszintű programok? Lesznek-e osztályszintű programok? A tábort vezető kolléga felelőssége a **programrác** elkészítése, pontos időbeosztással. Ebben az esetben érdemes előre megtervezni az előkészületekhez szükséges értekezletek rendjét, hogy mindenki számára egyértelmű és világos legyen a feladat. Nagy kihívás az ilyen típusú erdei iskola megszervezése, viszont sok haszonnal járhat, mind a pedagógusok, mind a gyerekközösség, mind az iskola szempontjából.

2.8 A szülők tájékoztatása

A szülőket már az év első szülői értekezletén érdemes tájékoztatni az erdei iskoláról, megkérdezni véleményüket, segítséget kérni a gyerekek motiválásában, felkészülésében, az egyéb előkészületekben. Fontosnak tartjuk, hogy a szülők is tudják, hogy mi az erdei iskola pedagógiai, nevelési, oktatási célja és feladata. Használjuk tudatosan az erdei iskola fogalmát minden alkalommal, amikor erről beszélünk. Magyarázzuk el szülőknek és gyerekeknek egyaránt, hogy mit is jelent ez.

Az előkészítés ideje alatt, amikor már pontos információink vannak a szállásról, programtervről, ajánlatos tartani egy újabb szülői értekezletet. A helyszíni bejárásán készített fényképeket megmutatva megnyugtathatjuk őket, hogy biztonságos helyre visszük csemetéiket. Mondjuk el újra az erdei iskola célját és fel-

adatait, erősítsük meg bennük azt, hogy ez egy iskolai foglalkozás, csak nem az iskola épületében történik. Adjunk pontos tájékoztatást a helyszínről, a hoznivalókról. Alakítsunk ki közös álláspontot az esetleges magatartási problémákról, a tábori szabályokról (például a mobiltelefon használatáról), tájékoztassuk őket a házirendről és annak következményrendszeréről. Az előzetes szülői értekezlet fontos része, hogy egyeztetjük a szülőkkal a gyerekekről birtokunkban lévő személyes adatokat, információkat, és pontosítjuk azokat.

Hatékony segítség lehet számunkra a szülőkkal való kommunikáció: támogassanak minket, segítsék és értsék meg a gyermek nehéz időszakát, esetleges ingerültségét. Fontos a bizalmi kapcsolat a szülőkkal. Kapjanak lehetőséget arra, hogy a szülői értekezleten kívül, egyéni beszélgetés során elmondhassák a gyermekükkel kapcsolatos problémáikat, tudnivalókat. Sokszor baleseteket, konfliktusokat előzhetünk meg egy-egy bizalmas beszélgetéssel, ahol a szülő el meri mondani a gyermeke lelki vagy egészségügyi problémáit.

2.9 A gyerekek felkészítése

Az erdei iskola előkészítésébe, a programok tervezésébe **minél jobban bevonjuk a gyerekeket, annál jobban fogják élvezni a tevékenységeket**, hiszen részesei a folyamatnak. A gyerekek bevonásával egyrészt hosszabb időre lesz szükségünk a tervezéshez, másrészt a szervezőre külön feladatok hárulnak. De megéri, mert ez a gyerekek viselkedésében, aktivitásában, motiváltságában mindenképpen megtérül.

Az első lépés ebben a folyamatban, hogy a szervezők megállapodnak abban, hogy milyen kérdésekben, milyen helyzetekben hoznak közös döntést a gyerekekkel. (Például lehetséges-e, hogy az étlapba beleszóljanak a gyerekek, vagy azt a szolgáltató határozza meg.) Ha ezt eldöntöttük, érdemes a gyerekekkel is megállapodni már a tervezés fázisában, hogy milyen támogatottság mellett fognak döntést hozni (mindenkit meg kell győzni, vagy elegendő a többség egyetértése). Ezzel a lépéssel elkerülhetjük – de legalábbis mérsékelhetjük – az utólagos vitákat, elégedetlenséget, hiszen közösen hoztuk meg a döntést.

A tábor előkészítése már a tábor előtti időszakban elkezdődhet a szakórákon. A kollégákkal való hatékony kommunikáció eredményeként egy-egy tanítási órán is készülhetünk az erdei iskolára. Fontos, hogy ugyanazokat a szempontokat érvényesítsük minden ilyen tanítási órán, amelyekben megegyeztünk.

A gyerekek

- informatikaórán kereshetnek szállást az interneten,
- magyarórán megfogalmazhatják a szállásfoglaláshoz szükséges levelet,
- matematikaórán kiszámíthatják a tábor költségvetését, a benzinköltségtől a szállás és étkezés költségéig,
- földrajz- (illetve természetismeret-) órán készíthetnek útvonaltervet, böngészhetik a térképet, kereshetnek nevezetességeket, túraútvonalakat,
- biológiaórán összeírhatják a személyes higiénéhez szükséges kellékeket, összeállíthatják a hoznivalók listáját, beszélgethetnek az allergiáról, annak tüneteiről, veszélyeiről,
- technikaórán megalkothatják az étlapot s az ehhez szükséges bevásárlólistát,
- ha sátorozni készülünk, testnevelésórán kipróbálhatják a sátorállítást.

Az előkészítés során nemcsak a szervezési feladatokkal szükséges foglalkoznunk. Az egy osztályban tanítók közössége tekintse át, hogy az erdei iskola maximális hatékonyságának kihasználása érdekében milyen készségeket, képességeket kell elsajátítani még az iskolában (például eszközhasználat, páros feladatvégzés, tájékozódási alapismeretek...), s ezt melyik tanítási órán, ki fogja végezni.

Az említett tanórai tevékenységeken kívül a gyerekek

- részt vehetnek a vonatjegy megvásárlásában, a bevásárlásban, a csomagolásban,
- gyűjthetnek képeket a látnivalókról, felkészülhetnek belőlük,
- aktív részesei lehetnek a programterv kidolgozásának (ebben természetesen a kötelező programokat mi határozzuk meg, a gyerekek dönthetnek a szabadidőről, esetleg a kötelező programok sorrendjéről),
- kialakíthatják a szobabeosztást,
- részt vehetnek a szülői értekezlet megszervezésben, lebonyolításában, ahol beszámolhatnak arról, mit terveztek, milyen programok lesznek, és milyen szabályok érvényesek,
- már a tervezés, szervezés időszakában lefektethetünk bizonyos szabályokat a gyerekekkel közösen: az ébresztő, a lefekvés, az étkezések időpontja, a mobiltelefon használata.

3. Tanácsok a lebonyolításhoz

Bepakolás, a szükséges eszközök

Alapigazság: Olyan még nem volt, hogy mindig, mindent elvitünk volna magunkkal.

Érdemes kialakítanunk egy erdei iskolai alapsomagot, amit minden alkalommal magunkkal viszünk. (Ennek állandó feltöltéséről persze gondoskodnunk kell.) A speciális programokhoz szükséges eszközökről érdemes előzetes listát készítenünk.

Javasolt alapkészlet

- ollók	- sporteszközök
- ragasztók	- jegyzettömbök
- színes papírok	- szalvéta
- A/4-es papírok	- papír zsebkendő
- rajzlapok	- WC-papír
- madzagok	- mosogatószer
- csomagolópapír	- kenyérszeletelő kés
- filctollak	- kenőkés
- ecsetek	- konyharuha
- festékek	- 1-2 törölköző
- ceruzák	- 1-2 pótruha
- tollak	- fogkefék, fogkrémek
- színes ceruzák	- egészségügyi láda
- zsírkréták	- fényképezőgép
- társasjátékok	

A programok eszközsükséglete

A tervezésnél kérjük meg a különféle foglalkozásokat vezető kollégáinkat, hogy pontosan sorolják fel a szükséges anyagokat, eszközöket. Készítsünk egy végső listát arról, hogy milyen eszközeink vannak, milyen eszközökre van szükségünk, ki felelős azok beszerzéséért és bepakolásáért.

Praktikus tanács

- Mindenki írja fel, vagy címkézzé fel a saját felszerelését, hogy az erdei iskola végeztével könnyebb legyen az eszközök szétválogatása.
- Ha egy évben több erdei iskolát is szervezünk, érdemes ezt az alapkészletet egyben tartani, így nem kell minden alkalommal összepakolni.

Szállítás, raktározás

Az eszközök összepakolását előzze meg a szállítás megtervezése. Ha vonattal megyünk, és senki nem szállítja a csomagokat, ajánlatos minimalizálnunk a csomagok számát, autó és busz esetén ez nem jelent problémát.

A közös felszereléseket érdemes zárható, esetleg külön szobában tárolni. Egyrészt könnyebb rendben tartani, másrészt nem hordják a foglalkozásokhoz előkészített anyagokat szanaszét a gyerekek.

A gyerekek elhelyezése

Az egyik kritikus pont mindig a szobák elhelyezkedése. A felügyelhetőség szempontjából a legjobb természetesen az lenne, ha mindenki egyetlen szobában aludna. Talán a legkevésbé szerencsés a faház rendszer, mert nehéz követni, hogy éppen ki hova rohangál az éjszaka leple alatt. A közös folyosóra nyíló szobákkal az a gond, hogy ha valamelyik szobában felpörgött a hangulat, pillanatok alatt az összes szobára átterjed. Szóval ideális elrendezés nincs. Mégis fontos a megfelelő elhelyezés megtalálása. Mivel nincs lehetőségünk arra, hogy a szobák helyzetén változtassunk, ezért érdemes átgondolnunk, hogy az előre kialakított lakóközösségeket hogyan helyezzük el.

Praktikus tanács

- Nyüzsgőbb gyerekcsapat mellé célszerű egy, a hancúrozásba kevésbé bevonható csapatot rakni.
- Érdemes az erdei iskola kezdete előtt megegyezni abban, hogy ki hol és kivel alszik, milyen szabályokat kell betartaniuk a gyerekeknek. Lehetőleg közösen határozzuk meg azokat a következményeket is, amelyek a szabályok áthágásával járnak.

Dekoráció

Otthonosabbá, barátságosabbá tehetjük a szálláshelyet saját készítésű dekorációkkal. A gyerekek munkáival díszíthetjük a falakat, a közös helyiségeket. Mielőtt ezt megtennénk, kérjünk engedélyt a szolgáltatótól.

Praktikus tanács

- Olyan anyagokkal dolgozzunk, amelyek nem hagynak végleges nyomot a falakon. Használat előtt mindig tegyünk próbát!
- Az általunk ismert legjobb ragasztó, amit erre lehet használni, a tapétázáshoz használt kreppragasztó, más néven maszkolószalag. Ez sokkal jobb, mint a legtöbb gyurmarasztó,

ugyanis nem szedi le a falat, és elég erős ahhoz, hogy egy csomagolópapírt is megtartsa.

Mobiltelefon

Egyre több gyereknek van mobiltelefonja, így erről is érdemes szólnunk. A telefonok egyre több dolgot tudnak (zenehallgatás, videokészítés, ébresztés, játékok), ami újabb és újabb konfliktusforrást jelenthet.

B 3.1 22

Praktikus tanács

- Érdemes közösen kialakítani a mobiltelefonokkal kapcsolatos szabályokat mind a gyerekekkel, mind a szülőkkel. Ha a szülőkkel tisztázni tudjuk, hogy mikor telefonáljanak a gyerekeknek, akkor a megcsörrenő telefonok nem fogják megzavarni az éppen folyó foglalkozást.

Pedagógusként egy-egy éjszaka addig vagyunk fenn, amíg a gyerekek nyugovóra térnek, de sajnós a mai telefonok ébresztő funkciója megnehezítheti a mi éjszakáinkat is. A gyerekek némelyike – szándékosan vagy véletlenül – hajlamos telefonját úgy beprogramozni, hogy az a leghetetlenebb időpontokban fújjon hangos ébresztőt.

Praktikus tanács

- Megoldás lehet a problémára a mobiltelefonok begyűjtése a takarodó előtt – ha ezt előre tisztáztuk a gyerekekkel, akkor akár még az elindulás előtt –, így elejét vehetjük a telefonos konfliktusoknak.

4. Értékelés

Ha hazaértünk, és átadtunk minden gyereket épségben a szüleinek, a munkánknak még nincs vége. Kis pihenés után beszéljünk egy pár szót az élményekről. Ez ugyan csak egy érzelmi értékelés, de szükséges beszélni róla azokkal, akikkel együtt voltunk. Ha tehetjük, ezt a beszélgetést vezesse egy kívülálló kollégánk, és jegyezzük le az eszünkbe jutó gondolatokat.

Kérdések az értékeléshez:

- Mi volt a legjobb élményed?
- Mit éltél meg kihívásként?
- Mi az, amit tanultál egy hét alatt?
- Mi az a legnagyobb fejlődés, amit tapasztaltál?

- Mit csinálnál másképpen?
- Mit gondolsz az együttműködésről?

Ez az érzelmi értékelés nem helyettesítheti az objektív, részletes értékelését a programnak. A részletes értékeléshez egy-két napnak el kell telnie, hogy kritikusan szemlélhessük az eltelt hetet. Az értékelés során a következő témákat érdemes szóba hozni:

- **Szervezés**
  - helyszín, szállás
  - utazás
  - a programok szervezettsége
- **Együttműködés a felnőttek között**
  - a tervezés
  - a szervezés
  - a lebonyolítás során
- **Az erdei iskola sikeressége**
  - Sikerült-e a célokat teljesítenünk?
  - a programok sikeressége
- **Hogyan tovább?**
  - Mit csinálnánk másképpen?
  - Mit tanultunk ebből?

Értékelés a gyerekekkel

Az értékelés két részből állhat. Egyrészt feltérképezzük az elsajátított ismereteket, másrészt az érzelmi hatást. A gyerekek értékelése is legalább olyan fontos, mint a felnőtteké. A gyerekek mindennapjaiba is vezessük be az értékelés módszertanát. Érdemes olyan értékelési technikát alkalmaznunk (akár többfélétt is), amely minden tanulási stílusú gyereknek lehetőséget ad a megnyilvánulásra. Például:

- írhatnak naplót,
- csinálhatnak plakátot,
- készíthetnek kiállítást az elkészült anyagokból,
- beszélgethetünk az élményekről,
- készíthetnek interjút egymással,
- készíthetnek cikket az iskolaújságba,
- összevágthatják az elkészült videót,
- készíthetnek ajánlást a következő évfolyamnak.

5. Felhasznált és ajánlott irodalom

Magyar nyelvű irodalom

HORTOBÁGYI Katalin: *Erdei Iskola.*

OKI Iskolafejlesztési Központ, Budapest, 1993.

WÉBER Éva: *Környezeti nevelés az erdei iskolában.*

General Press, Budapest, 1995.

LEHOCZKY János: *Iskola a természetben, avagy a környezeti nevelés gyakorlata.*

RAABE Kiadó, Budapest, 1999.

TREIBER–BOLCZÁR–MARSINÉ–SZIGETINÉ: *Menjünk erdei iskolába!*

XIII. Ker. Pedagógiai Szolgáltató Központ, Budapest, 2001.

BÉKEFINÉ MOÓR Györgyi: *Módszertani feladatlapok.*

Dunakanyar Erdei Iskola, Visegrád, 2001.

KOSZTOLÁNYI Istvánné (szerk.): *Az erdei iskola hasznos könyve.*

Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2002.

Angol nyelvű irodalom

TUCKMAN, B. W.: *Development Sequences in Small Groups.*

Psychological Bulletin, June 1965.

BRAUS, Judy A.–WOOD, David: *Environmental Education in the Schools. (Környezeti nevelés az iskolában.)*

Részleteinek magyar fordítása megtalálható: www.kia.hu

CORNELL, Joseph–DERANJA, Michael: *Journey to the heart of nature. (Út a természet szívébe.)*

Magyar nyelvű fordítás található: www.kia.hu

SHEEHAN, Kathryn–WAIDNER, Mary: *Earth child. (A Föld gyermeke. Játékok, történetek, tevékenységek, kísérletek és ötletek.)*

Magyar nyelvű fordítás található: www.kia.hu

MILORD, Susan: *The Kid's Nature Book. 365 Indoor-outdoor Activities and Experience. (Természetkalauz gyermekeknek. 365 foglalkozás és kísérlet szobában és szabadban.)*

Magyar nyelvű fordítás található: www.kia.hu

HARLOW, Rosie–MORGAN, Gareth: *175 Amazing Nature Experiments. (Százhetvenöt bámulatos kísérlet a természetben.)*

Részleteinek magyar fordítása megtalálható: www.kia.hu

A témához kapcsolódó, hasznos weboldalak

<http://erdeiiskola.lap.hu/>

<http://www.erdeiiskola.net/>

<http://www.erdei-iskolak.hu/>

<http://www.balatonierdeiiskolak.hu>

<http://www.szuppi.hu>

<http://www.kokosz.hu/>

<http://erdeiiskola.com/>

http://www.iranymagyarorszag.hu/keres/magyarorszag/szallasok/erdei_iskolak-pl/

<http://www.na-tura.hu/index.php?p=iskola/iskola>

<http://www.ifjusagiszallo.hu/>

<http://www.kia.hu>

B
3.1
25

Az Ön jegyzetei, kérdései*:

B
3.1
26

* Kérdéseit juttassa el a RAABE Kiadóhoz!

Szabadidő-kalauz 2007. október

RAABE